

KUINKA KORKEA OLISI VAALILIITTOKIELLON AIHEUTTAMA KYNNYS?

Pertti Timonen

1. Johdanto

Viime aikoina käynnistyneessä puoluekentän pirstoutumisen estämisyrittämyksiä koskevassa keskustelussa on yleensä tuotu esille vain prosenttiset kynnyksrajat. Ehdotetut kynnyksarvot ovat useimmiten vaihdelleet 2—5 %:iin. Eri-tyistä huomiota ovat saaneet osakseen Ruotsissa käytössä olevat 4 %:n yleiskynnys sekä 12 %:n vaalipiirikohtainen kynnys paikallisesti vahvoja puolueita varten.

Puoluekentän pirstoutuminen voidaan kuitenkin estää myös toista tietä, nimittäin kieltämällä puolueiden väliset vaaliliitot. Kuinka korkeaksi kynnynksen prosenttinen arvo tällöin muodostuu, sitä tarkastellaan seuraavassa.

2. Kynnyskaavat d'Hondtin järjestelmässä

Rae, *Hanby* ja *Loosemore* ovat johtaneet erilaisille vaaleissa käytetyille laskentamenetelmille ns. kynnyskaavat.¹ Niiden mukaan, kun vaalipiirissä esiintyvien puolueiden lukumäärää merkitään n :llä ja valittavien edustajien lukumäärää m :llä, pienin mahdollinen äänimääräosuus, millä puolue voi meillä käytössä olevassa d'Hondtin laskentamenetelmässä saada paikan on seuraava:

$$\frac{1}{m + n - 1}$$

Tämän ns. in-kynnyksen lisäksi on olemassa vielä toinen kynnys, ns. out-kynnys, eli se äänimääräosuus, millä puolue voi vielä jäädä paikatta. Tämän kaava on seuraava:

$$\frac{1}{m + 1}$$

Tosiasiallinen kynnys yleensä sijoittuu näiden ääriarvojen väliin, ja sen arvo voidaan laskea seuraavasti:

$$\frac{\text{Pienin vertausluku}}{\text{Puolueiden yhteinen äänimäärä}}$$

Kutsuttakoon tätä vaikkapa act-kynnykseksi.

3. Sovellutus vuoden 1972 edustajainvaaleihin

Jotta saataisiin selville, kuinka suuria arvoja nuo kynnyskaavat antavat, niitä on seuraavassa sovellettu vuoden 1972 eduskuntavaaleihin. Laskelmissa on lähdetty siitä olettamuksesta, että kaikki puolueet olisivat esiintyneet vaaleissa omina vaaliliittoinaan. Lisäksi arvot on muutettu prosenteiksi kertomalla 100:lla. Tulokset ovat taulussa 1.

Taulu 1. In-, act- ja out-kynnysten prosenttiset arvot vuoden 1972 edustajainvaaleissa.

Vaalipiiri	Kynnysten arvot		
	In	Act	Out
Helsingin	3.3 %	3.7 %	4.3 %
Uudenmaan	3.4	4.1	4.5
Turun etel.	4.2	5.1	5.8
Turun pohj.	5.0	6.2	7.1
Hämeen etel.	4.5	5.4	6.3
Hämeen pohj.	5.0	6.2	7.1
Kymen	4.5	5.2	6.3
Mikkelin	5.9	7.0	9.1
Pohjois-Karjalan	6.7	10.1	11.1
Kuopion	5.6	6.9	8.3
Keski-Suomen	5.9	7.0	9.1
Vaasan	3.8	4.8	5.3
Oulun	4.0	5.1	5.3
Lapin	6.3	9.7	10.0
Keskimäärin	4.9 %	6.2 %	7.1 %

Taulukon 1 tulosten mukaan eri kynnysten arvot muodostuvat keskimäärin hieman korkeammiksi kuin mitä yleensä on esitetty prosenttikynnyksen arvoiksi. In-kynnyksen keskiarvo on 4.9 % ja vaihteluväli 3.3—6.7 %, act-kynnyksen keskiarvo 6.2 % ja vaihteluväli 3.7—10.1 % sekä out-kynnyksen keskiarvo 7.1 % ja vaihteluväli 4.3—11.1 %. Erityisesti out-kynnyksen, mutta myös tosiasiallisen kynnyksen (act) arvo muodostuu (suhteellisesti) varsin korkeaksi niissä vaalipiireissä, joista valittavien edustajien lukumäärä on pieni (ks. kynnyskaavat), kuten esimerkiksi Pohjois-Karjalan ja Lapin vaalipiirissä. Huomattakoon muuten, että act-kynnyksen arvot sijoittuvat yleensä hyvin lähelle in- ja out-kynnysten keskiväliä.

Kuinka hyvin puolueet sitten olisivat pystyneet ylittämään näin syntyneet kynnysarvot, sitä tarkastellaan viiden pienimmän vaaleihin osallistuneen puolueen osalta seuraavassa.

Taulu 2. TPSL:n, SMP:n, SKL:n, LKP:n ja RKP:n kyky ylittää in-, act- ja out-kynnysten arvot vuoden 1972 edustajainvaaleissa (+ = ylitys, — = alitus).

Vaalipiiri	Puolueet														
	TPSL			SMP			SKL			LKP			RKP		
	In	Act	Out	In	Act	Out	In	Act	Out	In	Act	Out	In	Act	Out
Helsingin	—	—	—	+	—	—	—	—	—	+	+	+	+	+	+
Uudenmaan	—	—	—	+	+	+	—	—	—	+	+	+	+	+	+
Turun etel.	—	—	—	+	+	+	—	—	—	+	+	+	+	+	—
Turun pohj.	—	—	—	+	+	+	—	—	—	—	—	—	.	.	.
Hämeen etel.	—	—	—	+	+	+	—	—	—	+	—	—	.	.	.
Hämeen pohj.	—	—	—	+	+	—	—	—	—	—	—	—	.	.	.
Kymen	—	—	—	+	+	+	—	—	—	+	+	—	.	.	.
Mikkelin	—	—	—	+	+	+	—	—	—	—	—	—	.	.	.
Pohjois-Karjalan	—	—	—	+	+	+	—	—	—	—	—	—	.	.	.
Kuopion	—	—	—	+	+	+	—	—	—	—	—	—	.	.	.
Keski-Suomen	—	—	—	+	+	+	—	—	—	—	—	—	.	.	.
Vaasan	—	—	—	+	+	+	—	—	—	—	—	—	+	+	+
Oulun	—	—	—	+	+	+	—	—	—	+	+	+	.	.	.
Lapin	—	—	—	+	+	+	—	—	—	—	—	—	.	.	.

Taulun 2 mukaan puolueiden väliset vaaliliitot kieltävä säännös olisi purrut erittäin tehokkaasti sekä TPSL:ään että SKL:ään. Saavuttamallaan äänimäärillä nämä puolueet eivät olisi saaneet yhtään paikkaa edes paremmalla tuurilla (alapuolella in-kynnyksenkin). Myös LKP:llä olisi ollut kynnysten kanssa vaikeuksia. Vain viidessä vaalipiirissä se olisi pystynyt ylittämään tosiasiallisen kynnyksen. Neljässä niistä se olisi kuitenkin ylittänyt myös out-kynnyksen, joten niissä paikan saanti olisi ollut täysin varmaa. Lisäksi Hämeen läänin eteläisessä vaalipiirissä puolue olisi saattanut saada paremmalla onnella yhden paikan.

Ruotsalaiselle kansanpuolueelle ja Suomen maaseudun puolueelle ei vaaliliitot kieltävästä säännöksestä olisi ollut juuri mitään haittaa. Edellinen olisi pystynyt ylittämään tosiasiallisen kynnyksen jokaisessa vaalipiirissä, missä sillä oli ehdokkaita, ja vain Turun läänin eteläisen vaalipiirin paikka olisi voinut jäädä huonommalla onnella saamatta. Suomen maaseudun puolue olisi puolestaan jäänyt tosiasiallisen kynnyksen alapuolelle vain Helsingissä, ja sieläkin parempi tuuri olisi voinut tuoda paikan. Lisäksi SMP:n paikat olisivat olleet erittäin varmoja, sillä vain Hämeen läänin pohjoisessa vaalipiirissä puolue ei pystynyt ylittämään myös out-kynnystä.

Lienee paikallaan huomauttaa, että laskelmissa on lähdetty siitä oletuksesta, että puolueiden äänimäärä olisi pysynyt samana, vaikka ne eivät olisi olleetkaan vaaliliitossa. Näinhän ei kuitenkaan olisi välttämättä tapahtunut, vaan esimerkiksi hukkaäänien pelossa valitsijat olisivat saattaneet jättää äänestämättä jotain pikkupuoluetta. Toisaalta nyt vaaliliitossa olleille puolueille olisi saattanut tulla lisää ääniä ehdokkaiden lukumäärän lisääntymisen myötä ja sen tähden, ettei enää olisi pelkoa äänten menemisestä jonkin toisen puolueen hyväksi. Molemmat reagoitumallit olisivat voineet olla mahdollisia.

Kuinka eduskunnan kokoonpano olisi muuttunut, jos puolueiden välisiä vaaliliittoja ei olisi sallittu, selviää taulusta 3. Sen mukaan SKL:n kaikkien neljän paikan menetyksen ohella ei muita muutoksia olisi juuri tapahtunut. Suomen maaseudun puolue ja LKP olisivat menettäneet yhden paikan, SDP ja kokoomus voittaneet kaksi paikkaa sekä SKDL ja keskustapuolue yhden paikan. Tuloksen perusteella nykyisistä eduskuntapuolueista ei SKL:n lisäksi juuri yhdenkään muun kannata suhtautua kovin penseästi vaaliliittokieltotajutukseen, mikäli se katselee tilannetta omasta edustajamäärästään lähtien. Liberaalisen kansanpuolueen osalta tilanne voi kuitenkin olla toinen, jos vaihtoehtona on melko alhainen prosenttikynnys plus tasauspaikat, sillä nykyisellä kannatuksellaan puolue voisi tällöin saada noin kymmenen paikkaa. Jos prosenttikynnys säädetään kuitenkin melko korkeaksi eli 4—5 %:iin, niin tällainen järjestelmä saattaisi sisältää LKP:n kannalta enemmän riskejä kuin vaaliliittokiello. Myös SMP:n osalta tilanne on todennäköisesti puoluehajaannuksen myötä oleellisesti muuttunut, ja vaaliliittokiello saattaisi olla sekä SMP:lle että SKYP:lle hyvinkin kohtalokas (samoin kuin prosenttikynnyskin).

4. Johtopäätökset

Yhteenvetona voitaneen todeta, että vaaliliittokiello on harkinnan arvoinen vaihtoehto myös kynnyksen korkeuden ja eduskunnan kokoonpanon kannalta tarkasteltuna etsittäessä keinoja puolueiden lukumäärän rajoittamiseksi. Sitä paitsi prosenttikynnyksiin verrattuna sillä on mm. seuraavia etuja:

Taulu 3. Puolueiden tosiasiallinen paikkajakauma, jakauma ilman vaaliliittoja sekä näiden välinen erotus vuoden 1972 edustajinvaaleissa.

Puolue	Paikkajakauma		
	Tosiasiallinen	Ilman vaaliliittoja	Erotus
SKDL	37	38	+ 1
SDP	55	57	+ 2
SMP	18	17	- 1
KESK	35	36	+ 1
SKL	4	—	- 4
LKP	7	6	- 1
KOK	34	36	+ 2
RKP	10	10	± 0
Yhteensä	200	200	± 0

- Ensinnäkin se on erittäin yksinkertainen. Erityiskynnyksiä paikallisesti vahvoille puolueille ei tarvittaisi. Lisäksi prosenttikynnyksiin mahdollisesti liittyvä tasauspaikkajärjestelmä monimutkaistaisi paikkojen jakoa.
- Toiseksi se on joustava. Esimerkiksi puolueiden lukumäärän kasvu laskisi kynnysarvoja (ks. in-kynnyksen kaava), eli toisin sanoen järjestelmä pystyisi reagoimaan muuttuneisiin olosuhteisiin, mitä voidaan pitää etuna.
- Kolmanneksi taktikointi äänten keskittämällä vaaliliitoissa loppuisi, ja valitsijan ääni menisi todella sen puolueen hyväksi, jolle se oli tarkoitettukin.

Vaaliliittokiellolla on myös haittoja:

- Ensinnäkin äänikynnys saattaisi kohota huomattavan korkeaksi niissä vaalipiireissä, joista valitaan vähän edustajia (ks. Pohjois-Karjalan ja Lapin vaalipiirin kynnysarvot). Tämä haitta voitaisiin estää yhdistelemällä vaalipiirejä.
- Toiseksi vaaliliittokiello lisäisi entisestään d'Hondtin järjestelmän mukanaan tuomaa suurten puolueiden yliedustusta. Mikäli tätä nyt sitten pidetään haittana, koska pyrkimyksenähän on nimenomaan pienten puolueiden lukumäärän rajoittaminen.

LÄHDEVIITTEET

¹ Rae, Douglas & Hanby, Victor & Loosemore, John; Thresholds of representation and thresholds of exclusion. An analytic note on electoral systems. *Comparative political studies* 4/1971, s. 479—487. Ks. myös Jaakkola, Antti; Suhteellinen laskentamenetelmä

---

kansanedustajien vaaleissa. — Tutkimus kansanedustajien vaaleissa käytetystä suhteellisesta laskentamenetelmästä ja sen relaatiosta puolueiden voimasuhteisiin erityisesti Suomessa 1945—1972, s. 75—77. *Valtio-opin lisensiaattityö Tampereen Yliopistossa 1972.* Tampereen Yliopiston kirjasto. (Jaakkola on korjannut em. artikkelin taulussa olevat virheet.)